

Особливості сучасного саксофонного виконавства

Степанова Анна¹

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна

E-mail: golden.saxanna@gmail.com

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-4715-3840>

Актуальність теми полягає у тому, що саксофонне виконавство набуває широкого поширення і веде до створення нових виконавських шкіл, що зумовлює наукові дослідження щодо поліпшення методів гри на саксофоні. Мета статті: Звернути особливу увагу на соціальний статус саксофона, його ролі в системі професійної музичної освіти та еволюцію виконавських прийомів гри на саксофоні. Методи дослідження: теоретичний аналіз науково-методичної літератури, компаративістика. Зміст: Розглядаються основні науково-методичні праці, присвячені поліпшенню методів та прийомів гри на саксофоні. В історичному аспекті здійснюється аналіз теоретичних праць вітчизняних та зарубіжних авторів, присвячених методам та приемам гри на саксофоні: американського дослідника Carr W. E. J., який розкрив фізіологічні особливості гри на дерев'яних духових інструментах: флейті, гобої, кларнеті, фаготі та саксофоні; російського професора Іванова В., що виділив модифікаційні форми та види саксофонного музикування; українських дослідників Кирилова С. В., який описав так зване «концертне обличчя саксофоніста» і пов'язаного з ним комплексу професійних навичок, Крупця М., що в історичному аспекті здійснив аналіз саксофонного виконавства і визначив стильові основи формування виконавської майстерності саксофоніста, професора Апатського В., який дійшов висновку, що перевага «о-образного» амбушюра, полягає у своєрідному положенні нижньої губи, необхідному для гнучкого управління тростиною. У статті розглядаються також науково-методичні праці зарубіжних авторів, які відображають проблемно-супутні питання саксофонного виконавства, що дало змогу для таких висновків: академічне та джазове саксофонне виконавство розвивається паралельно і взаємозбагачується; визнання індивідуальності саксофона сприяє трансформації у професійній системі навчання, у зв'язку з чим викладання саксофона стало вузько професійним; розвиток саксофонного виконавства призвів до створення національних шкіл, у межах яких виникла плеяда музикантів нової формації як академічного, так і джазового напрямів.

Ключові слова: Саксофон, саксофонне виконавство, сучасні методи, прийоми гри на саксофоні, музикування.

Вступ. У сучасних умовах розвитку професійної освіти відбувається збільшення чисельності національних виконавських шкіл гри на саксофоні. Завдяки їх прогресивної діяльності з'являється велика кількість інструктивної, методичної, наукової та художньої літератури, що відбиває нові форми і методи саксофонного виконавства. Відбувається жанрове взаємозбагачення академічної та джазової сфер, що визначає нові тенденції у формах і видах музикування. Цим визначається актуальність проблеми і необхідність дослідження питань, пов'язаних із усвідомленням індивідуальності саксофона, який у кінці ХХ століття набув статусу повноцінного музичного інструмента і став часткою скарбниці сучасної музичної культури.

Мета та завдання дослідження: здійснити дослідження саксофонного виконавства та визначити соціальний статус саксофона, його ролі в системі професійної музичної освіти, еволюцію виконавських прийомів гри на саксофоні.

Матеріали та методи дослідження. У другій половині ХХ століття в мистецтві гри на саксофоні виникли інновації, які стали можливими лише завдяки реорганізації системи музичної освіти. Зумовлене музично виражальними і зображальними можливостями саксофонне виконавство стає однією з помітних сфер духового мистецтва. На думку одного із відомих істориків саксофонної творчості, професора Іванова В. «...ці тенденції визначили досить широкий спектр діяльності, різноманітність модифікацій форм і видів саксофонного музикування» (Іванов, 1997: 3). Це сприяло підвищенню популярності інструмента, зростанню рівня майстерності виконання, появи, за висловом відомого дослідника техніки гри на саксофоні Кирилова С. В., так званого «концертного обличчя саксофоніста» і тісно пов'язаного з ним комплексу професійних навичок (Кириллов, 2010).

¹ викладач кафедри музично-інструментальної підготовки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Інноваційні процеси, що відбуваються в саксофонному мистецтві отримують наукове обґрунтування. Починають висвітлюватися питання, що стосуються психологічних, фізіологічних і технологічних особливостей гри на саксофоні. Одним із перших дослідників цих проблем ще в 1970-х роках був американський учений Carr W.E.J., який визначив фізіологічні особливості гри на дерев'яних духових інструментах: флейті, гобої, кларнеті, фаготі та саксофоні (Carr, 1978).

На думку українського дослідника Крупей М., наразі посилюється інтерес не тільки до саксофонно-виконавського досвіду, накопиченого відомими сучасними інструменталістами різних країн, а й виконавцями минулого часу – XIX століття, «... невеликий обсяг якого свідчить про те, що місце саксофона в інструментальній культурі явно недооцінювалося» (Крупей, 2006: 17).

Такі зміни в кінці XX століття викликали необхідність формування «гільдій саксофоністів», які, за ствердженням відомого російського професора Іванова В. справедливо пропагують саксофон проведення міжнародних конкурсів, фестивалів і всесвітніх конгресів (Іванов, 1997).

Популяризація виконавства на саксофоні стимулювала різке збільшення чисельності виконавчих шкіл, серед яких слід виділити французьку – за причини свого найдавнішого історичного походження та японську – в силу своєрідної національної специфіки.

Натомість до лідерів висувуються й такі, які до того часу не вчинили істотного впливу на загальний розвиток саксофонного мистецтва, а специфіка їхнього виконавства тільки натеper стає предметом наукових досліджень, з-поміж них і китайська виконавська школа, особливості якої у своєму дослідженні описав китайський дослідник Ге Мен (Гэ Мэн, 2014: 48-54).

Поряд з іншими, розвивається і традиційна школа гри на саксофоні колишніх країн СНД, всередині якої, на думку професора Кирилова С., «...склалась оригінальна методика навчання, самостійний репертуар, дбайливе ставлення до традицій, що існують в європейській духовій культурі» (Кириллов, 2010: 18).

З-поміж розмаїття прогресуючої саксофонної виконавської творчості одне з провідних місць посідає американська школа. Найбільш яскравим дослідником її особливостей прийнято вважати дослідження Фредеріка Хемке (Frederick Hemke). Його докторська дисертація «Рання історія саксофона» («The Early History of the Saxophone») стала одним із перших досліджень, що серйозно звернуло увагу дослідників на саксофон як на класичний музичний інструмент, а на саксофонне виконавство, як на нове явище в професійній музичній культурі (Hemke, 1975). На його думку «... незалежно від того, якій із галузей музичної діяльності (джазу чи класиці) віддає перевагу саксофоніст, основні положення, пов'язані зі звукоутворенням, інтонацією, діапазоном, технікою – є однаковими» (Hemke, 1977: 2).

На думку російської дослідниці А. Понькіної, Федеріком Хемке «...було розроблено єдині, дотепер непорушні, вимоги виконавства для студентів цих двох напрямів (джазу чи класики). Все це призвело до необхідності докорінного перетворення комплексу професійних навичок, яке відіграло важливу роль не тільки в еволюції американської школи. Загальний прогрес у саксофонному мистецтві зумовив грандіозну реорганізацію в естрадно-джазовій сфері» (Понькіна, 2016: 870-873).

Означені тенденції у подальшому відбилися в роботі D. Liebman «Посібник зі створення власного звука» («Creating a personal sound on the saxophone»; 1994) (Liebman, 1994). На думку Апатського В., у цьому посібнику підтверджено необхідність переходу на «о-образну» постановку губного апарату, запропоновану ще в роботі F.Hemke «Довідник викладача саксофону» («Teacher's guide saxophone»; 1977) (Апатський, 2006).

Обговорення результатів. У зв'язку з тим, що в процесі історичного розвитку саксофонного виконавства була розроблена загальна методика навчання гри на саксофоні, розпочалися дослідження ефективності різних методів і прийомів гри та вдосконалення методів навчання саксофонного мистецтва.

Так, відомий український дослідник, професор Апатський В., дійшов висновку, що переваги «о-образного» амбушюра полягає у своєрідному положенні нижньої губи, необхідному для гнучкого управління тростиною. Внаслідок чого, сильний тиск у кутах рота не є виправданим, оскільки він лише контролює потрапляння повітря в мундштук. У постановці такого типу значну роль відіграє, так звана, «вакуумна подушка» – сконцентроване повітря між щоками і зубами виконавця, яка сприятливо впливає на тембр саксофона. Каркас амбушюра (зуби, ясна і щелепи) – це основний стрижень (опора) усього губного апарату. «Під час гри на тростиновому інструменті губи своєю внутрішньою стороною повинні спиратися на ясна і зуби» (Апатський, 2006: 70).

Описана вище форма амбушюра дає можливість добре освоїти теситурну техніку, суть якої полягає в умінні оперувати повітряним струменем. Під час видобування звуків нижнього регістра повітря під потрібним кутом подається вниз, а вгору – при видобуванні звуків верхнього регістра. Опанувавши таку техніку, гра «високих» нот стає можливою за рахунок формування в центральній частині губи і безпосередньо під тростиною «м'язової подушки» (Апатский, 2006: 71).

«Завдяки такій формі губ збільшується площа контактування губ із тростиною. Збільшена площа контакту «прикриває» тембр, робить його більш м'яким та еластичним» (Апатский, 2006: 65).

За твердженням Понькіної А., важливим для мистецтва гри на саксофоні є вміння оперувати новими прийомами, що з'явилися в результаті еволюції музичного мислення, і виконання яких пов'язано зі специфічними діями всього виконавського апарату. Доцільним є необхідність повсюдного впровадження і використання нетрадиційних виконавських прийомів, у тому числі і звуків надвисокого роздільного регістра, уведених в обіг видатним німецьким та американським саксофоністом Сігурдом Рашером (Sigurd Manfred Rascher; 1907-2001) у першій половині ХХ століття (Понькіна, 2016: 236-240).

Першим посібником, у якому викладені особливості нетрадиційних прийомів виконання, прийнято вважати посібник французького дослідника Данієля Кієнці «Мультифонія на саксофоні» (D.Kientzy «Les sons multiples aux saxophones»; 1982) (Немке, 1975)

Таким чином, розглянувши тенденції, притаманні мистецтву гри на саксофоні, які були викладені у найбільш відомій методичній літературі, присвяченій особливостям сучасного саксофонного виконавства, можна дійти таких **висновків**:

- академічне та джазове саксофонне виконавство розвивається паралельно і взаємозбагачується;
- визнання індивідуальності саксофона сприяє трансформації у професійній системі навчання, у зв'язку з чим викладання саксофона стало вузько професійним;
- виникло наукове осмислення психологічних, фізіологічних, технологічних особливостей гри на саксофоні, що спонукає подальші наукові дослідження з цієї проблеми;
- розвиток саксофонного виконавства призвів до створення національних саксофонних шкіл, у межах яких створюється потреба подальших наукових досліджень особливостей їхньої творчості.

Література

Апатский В. Основы теории и методики духового музыкально-исполнительского искусства. Киев: НМАУ им. П.И. Чайковского, 2006. 430 с.

Гэ Мэн. К вопросу о развитии саксофонного искусства в Китае в ХХ – начале ХХІ века. *Искусство и культура*. 2014. № 3 (15). С. 48-54.

Иванов В. Саксофон. М.: Музыка, 1990. 62 с.

Иванов В. Современное искусство игры на саксофоне: проблемы истории, теории и практики исполнительства: дисс. ... д-ра искусствоведения. М., 1997. 296 с.

Иванов В. Д. Современное искусство игры на саксофоне: проблемы истории, теории и практики исполнительства: автореф. дис. ... д-ра искусствоведения. М., 1997. 40 с.

Кириллов С.В. Техника игры на саксофоне и проблемы интерпретации оригинальных произведений: дис. ... канд. искусствоведения. М., 2010. 166 с.

Крупей М. Сильові основи формування виконавської майстерності саксофоніста (у контексті музичної творчості ХІХ – ХХ століть): дис. ... канд. мистецтвознавства. Одеса, 2006. 236 с.

Понькіна А. Методологические принципы Сигурда Рашера и их роль в эволюции исполнительства на саксофоне первой половины ХХ столетия. *Вестник Адыгейского государственного университета*. Сер. Филология и искусствоведение. 2016. Вып. 3 (182). С. 236-240.

Понькіна А. Роль Фредерика Хемке в становлении американской исполнительской саксофоновой школы. *Молодой ученый*. 2016. № 4 (108). С. 870-873.

Чулаки М.И. Саксофон. *Инструменты симфонического оркестра*. 4-е изд., испр. и доп. СПб.: Композитор. 2004. С. 105-106.

Carr W.E.J. A Videofluorographic investigation of tongue and throat position in playing flute, oboe, clarinet, bassoon and saxophone. D.M.A.: University of Southern California, 1978. 132 p.

Hemke F. L. Teacher's Guide. USA: Selmer, 1977. 30 p.

Hemke F. L. The early history of the saxophone. D.M.A.: Performance, university of Wisconsin, 1975. 466 p.

Kientzy D. Les sons multiples aux saxophones. Paris: Salabert editions, 1980. 81 p.

Liebman D. Developing a personal saxophone sound. Massachusetts: Dorn publications, 1994. 58 p.

Features of the modern saxophone

Stepanova Anna²

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

The relevance of the topic is stipulated by the fact that saxophone performance is becoming widespread nowadays, it substantiates the needs to establish new performing schools and to initiate researches aimed at improving methods of playing the saxophone. The purpose of the article is to pay special attention to the social status of the saxophone, its role in the system of professional music education and the evolution of performing techniques of playing the saxophone. The research methods are as follows: theoretical analysis of scientific and methodological literature, comparative studies. Summary: The main scientific and methodological works devoted to the improvement of methods and techniques of playing the saxophone are considered. In the historical aspect, some theoretical works of domestic and foreign authors on the methods and techniques of playing the saxophone have been analysed: the American researcher Carr W.E.J., who identified the physiological features of playing wooden wind instruments (the flute, the oboe, the clarinet, the bassoon and the saxophone); the Russian Professor Ivanov V. D., who identified modification forms and types of saxophone music; the Ukrainian researchers Kyrylov S. V., who singled out the so-called "concert face of the saxophonist" and the associated set of his / her professional skills, Krupoy M. V., who historically analysed saxophone performance and determined the stylistic basis for the formation of saxophonist's performing skills, Professor V. Apatskiy, who came to the conclusion that the advantage of an "o-shaped" ear cushion is a peculiar position of the lower lip, which is necessary for flexible control of the cane. The article also considers scientific and methodological works of foreign authors, reflecting the problematic and related issues of saxophone performance, which allowed us to draw the following conclusions: academic and jazz saxophone performances develop in parallel and are interdependent; the recognition of the saxophone individuality contributes to the transformations within the professional system of education, the teaching of the saxophone having become narrowly professional in this connection; the development of saxophone performance has led to the creation of national schools, which stipulated a rise in the number of musicians of the new formation, both academic and jazz.

Keywords: saxophone, saxophone performance, modern methods and techniques of playing the saxophone.

References

- Apatskiy, V. (2006). *Osnovy teorii i metodiki dukhovogo muzykal'no-ispolnitel'skogo iskusstva [Fundamentals of the theory and methodology of wind musical performance art]*. Kyiv: NMAU im. P.I. Chaykovskogo [in Russian].
- Carr, W.E.J. (1978). *A Videofluorographic investigation of tongue and throat position in playing flute, oboe, clarinet, bassoon and saxophone*. D.M.A.: University of Southern California [in English].
- Chulaki, M.I. (2004). *Saksofon // Instrumenty simfonicheskogo orkestra [Saxophone // Instruments of the symphony orchestra]*. SPb.: Kompozitor, pp. 105-106 [in Russian].
- Ge Men. (2014). *K voprosu o razvitiu saksofonnogo iskusstva v Kitaye v KHKH – nachale KHKHI veka [On the development of saxophone art in China in the 20th and early 21st centuries]*. *Iskusstvo i kul'tura – Art and Culture*. Vols. № 3 (15), pp. 48-54 [in Russian].
- Hemke, F.L. (1977). *Teacher's Guide*. USA: Selmer [in English].
- Hemke, F.L. (1975). *The early history of the saxophone*. D.M.A., Performance, university of Wisconsin [in English].
- Ivanov, V. (1997). *Sovremennoye iskusstvo igry na saksofone: problemy istorii, teorii i praktiki ispolnitel'stva [Modern art of playing the saxophone: problems of history, theory and practice of performing]*. *Doctor's thesis*. M. [in Russian].
- Ivanov, V.D. (1997). *Sovremennoye iskusstvo igry na saksofone: problemy istorii, teorii i praktiki ispolnitel'stva [Modern art of playing the saxophone: the problems of history, theory and practice of performing]*. *Extended abstract of Doctor's thesis*. M. [in Russian].

² Lecturer of the Department of Music and Instrumental Training at the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"

Ivanov, V. (1990). *Saksofon [Saxophone]*. M.: Muzyka [in Russian].

Kientzy, D. (1980). *Les sons multiples aux saxophones*. Paris: Salabert editions [in English].

Kirillov, S.V. (2010). Tekhnika igry na saksofone i problemy interpretatsii original'nykh proizvedeniy [The technique of playing the saxophone and the problems of interpreting the original works]. *Candidate's thesis*. M. [in Russian].

Krupey, M. (2006). Styl'ovi osnovy formuvannya vykonavs'koyi maysternosti saksofonista (u konteksti muzychnoyi tvorchosti XIX – XX stolit') [The style bases for the formation of the performing skills of a saxophonist (in the context of musical creativity of the 19th–20th centuries)]. *Candidate's thesis*. Odesa [In Ukrainian].

Liebman, D. (1994). *Developing a personal saxophone sound*. Massachusetts: Dorn publications [in English].

Pon'kina, A. (2016). Metodologicheskiye printsipy Sigurda Rasher'a i ikh rol' v evolyutsii ispolnitel'stva na saksofone pervoy poloviny KHKH stoletiya [Sigurd Rasher's Methodological Principles and Their Role in the Evolution of Performing on the Saxophone of the First Half of the Twentieth Century]. *Vestnik Adygeyskogo gosudarstvennogo universiteta. Ser. Filologiya i iskusstvovedeniye – Bulletin of the Adyghe State University. Ser. Philology and the Arts*. Issue 3 (182), pp. 236-240 [in Russian].

Pon'kina, A. (2016). Rol' Frederika Khemke v stanovlenii amerikanskoy ispolnitel'skoy saksofonovoy shkoly [The role of Frederick Hemke in the formation of the American performing saxophone school]. *Molodoy uchenyy – Young Scientist*. Vols. 4 (108), pp. 870-873 [in Russian].

Accepted: August 26, 2020

